

2. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 07.01.2023 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>

3. Міністерство економіки України: сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f7055acd-3a7e-4312-a5f5-bebe571a8644&title=OgoloshenniaProProvedenniaVidboruNaPosaduNezalezhnogoChlenaNagliadovoiRadiAktionernogoTovaristvanatsionalnaAktionernaKompaniianaftogazUkraini>.

4. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 р. № 550. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/589>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-21>

Дуфенюк О. М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ В ДИХОТОМІ «ОБ'ЄКТИВНІСТЬ – СУБ'ЄКТИВНІСТЬ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Перед кожним суб'єктом процесуальної діяльності – слідчим, дізнавачем, детективом, прокурором, суддею – періодично постає дилема зважування об'єктивності та суб'єктивності у своїх діях, оцінках, висновках, рішеннях, аргументації, переконаннях, міркуваннях про суспільний добробут чи власні стандарти етики, справедливості. Як говорив колишній суддя Б. Кардозо (B. Cardozo), приймаючи рішення та застосовуючи розсуд, доводиться зважувати різні інгредієнти у різних пропорціях та «варити у казані» цю дивну суміш [1]. І попри те, що, з КПК зникла імперативна норма, яка вказувала на об'єктивність як імперативну вимогу процесуальної діяльності, а в науковій доктрині висловлюються критичні погляди щодо концепту «об'єктивності» у контексті кримінального процесу, адже поза межами можливого встановити всі обставини ретроспективної події, а також

змусити суб'єкта дивитися на ці обставини з «несуб'єктивної» сторони – і все ж у практичній площині полярні феномени об'єктивності та суб'єктивності конвергують. Сучасна модель кримінального провадження «нашпигована» нормами та правилами, які мають посилити об'єктивацію досудового розслідування та судового провадження. Це демонструє демократичному суспільству, що навіть якщо ми обмежені у пізнанні абсолютної істини, то принаймні вживаємо кроки для наближення до неї, для зниження суб'єктивізму в максимально можливий спосіб, щоби забезпечити визначеність, передбачуваність процедури застосування закону, а головне – справедливість кримінального правосуддя.

Одним із таких запобіжників суб'єктивної сваволі є механізм звуження діапазону процедур, які потребують втручання суб'єкта. Цей механізм передбачає впровадження інноваційних технологій, які гарантують прозорість прийняття рішень, безсторонньо вирішують певні завдання, наприклад, забезпечують автоматизований розподіл справ у суді, проведення складних судових експертиз за допомогою обладнання, яке самостійно визначає ступінь збігу ідентифікаційних ознак і видає експерту готовий результат разом з визначеною статистичною похибкою.

Донедавна легітимізація цифрових механізмів прийняття рішень за допомогою штучного інтелекту здавалася фантастичною ідеєю, проте дедалі частіше закордонні фахівці обговорюють, а деякі країни вже апробують, такі інноваційні проєкти. Автоматизація прийняття рішень може варіюватися від часткової, коли йдеться про підтримку прийняття рішень (*decision support*), до автоматизації за типом людина-в-петлі (*human-in-the-loop*), коли людина залишається оператором, активним учасником циклу прийняття рішень, і до варіанту, коли людина повністю усунена з цього процесу [2, с. 8–9; 3, с. 7].

Автоматизовані системи вже використовуються для прийняття рішення щодо стягнення боргів (*Robo-debt*) в Австралії, соціального забезпечення студентів у Швеції (*The Swedish National Board of Student Finance*), кредитування в Китаї (*Shehui Xinyong Tixi*), профілювання правопорушників та оцінки ризиків для обрання з різних альтернатив санкцій (*Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions* (COMPAS)) у США [4, с. 92]. Відомо, що Великобританія працювала над створенням повністю автоматизованого он-лайнного суду, який міг би розглядати окремі кримінальні правопорушення, дозволяти правопорушникам подавати заяви про визнання винуватості, призначати покарання. Все це мало б здійснюватися без участі магістрату і контролю з боку людини. Правопорушнику мало б бути надано можливість оскаржити обвинувачення, однак деякі правники-

коментатори небезпідставно висловлювали стурбованість з приводу того, що обвинувачений може прийняти рішення про визнання винуватості тільки «з міркувань зручності». Втім ця ініціатива була призупинена у зв'язку з виборами у 2017 р. й не була відновлена [2, с. 24–25].

Значний імпульс до застосування штучного інтелекту дало ухвалення вперше у 2018 р. Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Ради Європи Етичної хартії про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі [5]. У цьому документі було визначено наступні основні принципи, яких слід дотримуватися при поєднанні штучного інтелекту та правосуддя:

1) *принцип поваги до основних прав* (забезпечення сумісності розробки та впровадження інструментів і послуг штучного інтелекту з основними правами людини);

2) *принцип недискримінації* (вжиття заходів щодо запобігання розвитку чи посиленню будь-якої дискримінації осіб);

3) *принцип якості та безпеки* (обробка судових рішень і даних має здійснюватися з використанням сертифікованих джерел та інформації з моделями, розробленими на міждисциплінарній основі, у безпечному технологічному середовищі);

4) *принцип прозорості, неупередженості та справедливості* (методи обробки даних мають бути доступними та зрозумілими, підлягати зовнішньому аудиту);

5) *принцип «під контролем користувача»* (виключення директивного підходу і гарантування, що користувачі є поінформованими учасниками та контролюють свій вибір) [5, с. 4].

Треба відзначити, що у 2020 р. було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки, в якій одним із завдань у сфері правосуддя визначено «винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики» [6]. Отже, тенденція невпинного розширення сфери застосування штучного інтелекту очевидна.

Мотивація таких рішучих кроків здебільшого стосується пошуку шляхів скорочення тривалості процедур, зниження навантаження на уповноважені державні органи, зменшення фінансових видатків на сферу правосуддя, забезпечення доступу до правосуддя для всіх. Серед іншого, впровадження таких технологій здатне усунути суб'єктивізм, адже електронний суддя чи прокурор не має і не транслює «нашарувань» досвіду, правосвідомості, світогляду і т.д.

у своїх рішеннях, не демонструє співчуття, емпатію, а керується логічними правилами, нормами закону і навіть переліком суспільних цінностей, завантаженими/«вбудованими» в базу даних і застосовує всю цю інформацію після введення та обробки даних у конкретній справі. Але в цьому й полягає парадокс. Такий «холодний розрахунок» і автоматизація процесу має перевагу у формі прозорості, передбачуваності та безпристрасності рішень та оцінок, проте він має вагомі ризики та недоліки через неможливість застосування ситуативної гнучкості, індивідуального підходу до кожної справи в межах визначеної дискреції, врахування усієї палітри переживань і емоцій учасників, наприклад, встановлення щирого каяття, добровільної згоди, реагування на потреби учасників, розуміння мотивів, що спонукали правопорушника вчинити протиправне діяння тощо. На посаду судді добирають людину, саме тому що «вона може мислити, спостерігати, переживати. Інакше зали судових засідань можна було б замінити машинами на зразок банкоматів, які на підставі введеної інформації та законодавства друкували б рішення іменем України» [7, с. 153].

Цілком очевидно, що автоматизована система може здійснювати в якомусь сенсі судочинство, але чи є це правосуддям? Чи здатний електронний суддя забезпечити верховенство права? Зарубіжні вчені констатують, що алгоритмізація процесу прийняття рішень не дає стовідсоткової точності прогнозів. З одного боку, передбачуваність судових рішень схоже є достатньо високою. За даними одного з досліджень, автоматизована система дійсно передбачила у 240 000 випадках ухвалення судових рішень з точністю 71,9% [2, с. 20]. Однак в третині випадків позиції реального суду та електронного судді не співпадали, що звісно не означає відсутність похибки через людську помилку, проте й не додає впевненості щодо справедливості штучного інтелекту.

Крім того, автоматизована система, як це не дивно звучить, також може виявляти упередженість. Так, щодо американської автоматизованої системи моделювання ризиків та соціальної небезпеки злочинців висловлювалися побоювання, що афроамериканці, зазвичай, частіше, ніж інші, отримують хибно позитивний результат за шкалою COMPAS, тобто зростання ймовірності віднесення особи до групи з високим ступенем ризику, або, наприклад, для прийняття рішення набуває великого значення стать злочинця, оскільки алгоритм враховує кореляцію частоти рецидивів у чоловіків та жінок, а тому «ігнорування статі давало б менш точні результати» [3, с. 11; 4, с. 94]. Це означає, що аналітичний інтелект машини, інформаційна матриця даних у конкретній справі сприймає/розуміє гендерну ознаку як фактор

ризика тільки тому, що в результаті кластеризації численних випадків встановлена загальна закономірність, що чоловіки повторно вчиняють злочини частіше.

Отже, безперечно, стрімкий розвиток цифрових технологій здатний оптимізувати людську діяльність, у тому числі прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Утім оманливим є переконання, що алгоритмізована система з «нульовою» суб'єктивністю завжди є надійна, заслуговує на довіру і здатна повною мірою гарантувати верховенство права і справедливе правосуддя. Потрібна обачність, аби і поєднати значний потенціал штучного інтелекту, і зберегти непорушність фундаментальних суспільних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Cardozo B. *The Nature of Judicial Process*. New Haven: Yale University Press, 1921. URL: https://constitution.org/1-Constitution/cmt/cardozo/jud_proc.htm

2. Bell F., Bennett Moses L., Legg M., Silove J. Zalnieriute M., *AI Decision-Making and the Courts A guide for Judges, Tribunal Members and Court Administrators*. Sydney: The Australasian Institute of Judicial Administration Incorporated, 2022. 46 p.

3. Zalnieriute M., Bennett Moses L., Williams G. *The Rule of Law and Automation of Government Decision-Making*. *Modern Law Review*. 2019. № 82(3). P. 1–27.

4. Zalnieriute M., Bennett Moses L., Williams G. *Automating Government Decision-making: Implications for the Rule of Law. Technology, innovation and access to justice: dialogues on the future of law* (S. P. De Souza, M. Spohr (Eds.)). Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020. P. 91–111.

5. *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment* Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). 699 с. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-forpublication-4-december-2018/16808f>

6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки: Розпорядження КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

7. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. *Бути суддею. Професія чи покликання*. Київ : Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), 2015. 216 с.